

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ИЗВЕШТАЈ

О ВРЕДНОВАЊУ НАСТАВЕ НА ДАЉИНУ У ГИМНАЗИЈАМА

**ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА**

Београд, мај 2021.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
УЗОРАК.....	2
Директори гимназија.....	3
Наставници гимназија.....	5
Ученици гимназија.....	7
Родитељи / законски заступници ученика гимназијалаца	9
РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	11
Фактори који су отежали реализацију наставе на даљину	12
Фактори који су олакшали реализацију наставе на даљину	17
Дигитална зрелост школе за организацију и реализацију наставе на даљину..	21
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ.....	34

1. УВОД

У циљу примене Одлуке Владе Републике Србије о обустави извођења наставе у средњим школама услед пандемије вируса Ковид 19, а у складу са Одлуком о проглашењу ванредног стања и Уредбом о мерама за време ванредног стања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије организовало је учење путем наставе на даљину и на тај начин омогућило континуитет формалног процеса образовања.

Од краја марта 2020. године, настава на даљину за седам општеобразовних предмета који се изучавају у гимназијама и средњим стручним школама, као и за кључне теоријске предмете за образовне профиле из петнаест подручја рада у средњем стручном образовању подржана је на националном нивоу у виду телевизијских часова емитованих на каналу 2 Јавног сервиса РТС и на интернет порталу РТС Планета. Током пролећа 2020. године, на Порталу Министарства просвете за учење на даљину „Моја школа“ телевизијски часови били су подупрти одговарајућим интерактивним тестовима знања. Све средње школе самостално су бирале систем за управљање учењем.

У циљу унапређења образовне политике и праксе и побољшања квалитета рада учења на даљину Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања Планом и програмом рада за 2021. годину предвидео је аналитичко – истраживачке активности у функцији развоја и осигурања квалитета образовања и васпитања. У складу са Одлуком о проглашењу ванредног стања, Уредбом о мерама за време ванредног стања и Одлуком Владе Републике Србије о обустави извођења наставе у средњим школама због пандемије вируса Ковид 19 и преласку на учење путем наставе на даљину извршено је планирано истраживање.

Методологијом анкета прикупљени су подаци о факторима који су негативно и позитивно утицали на квалитет извођења наставе на даљину током 2020. године, као и о степену дигиталних капацитета гимназија за реализацију наставе на даљину у тренутку спровођења истраживања. Питања/изјаве наведени у упитницима утемељени су у сегменту за учење на даљину *Селфи инструмента за самовредновање дигиталне зрелости образовне установе*. Овај инструмент пилотиран је у образовном систему Републике Србије 2017. године, а широко се примењује од

2019. године. На основу образовног искуства и праксе у гимназијама током пролећа и јесени 2020. године, све интересне групе изјашњавале су се о истим појавама, формулисаним у складу са степеном инволвираности конкретне интересне групе. Закључци су изведени на основу личног утиска, искуства и мишљења испитаника и дефинисане су одговарајуће препоруке за унапређење образовних политика и праксе, које су засноване на објективним и мерљивим показатељима.

2. УЗОРАК

У овом истраживању је учествовало 12.067 особа сврстаних у четири интересне групе – директори гимназија, гимназијски наставници, ученици и њихови родитељи / законски заступници. Узорак је чинило:

- 120 директора гимназија,
- 3.616 гимназијских наставника,
- 7.040 ученика гимназија и
- 1.291 родитеља / законских заступника гимназијалаца.

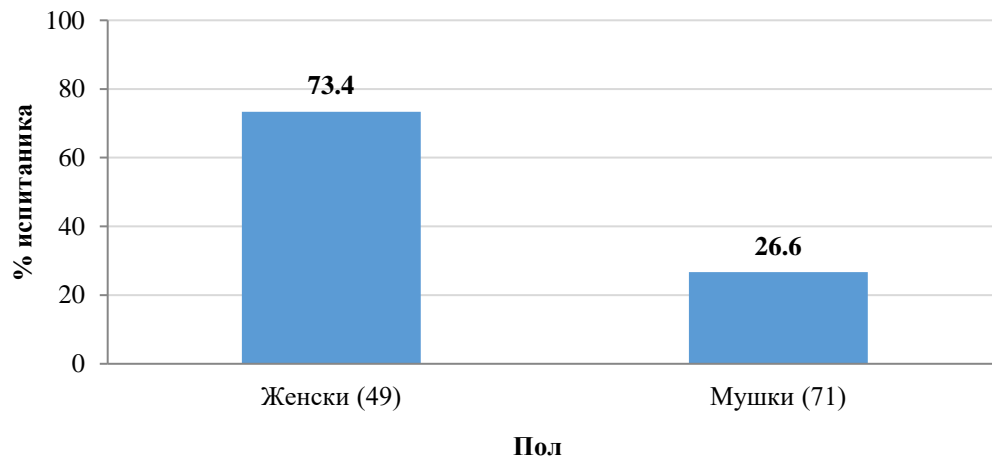
За сваку од интересних група припремљен је одговарајући упитник. Све интересне групе изјашњавале су се о томе који су фактори отежавали, а који доприносили квалитету и ефикасности реализације наставе на даљину током пролећа 2020. године и у првом полугодишту школске 2020/21. године (јесен 2020. године). Такође, упитници су садржали сет изјава/тврдњи које су се односиле на степен дигиталног капацитета гимназија за спровођење наставе на даљину у тренутку спровођења истраживања (март/април 2021. године). Питања/изјаве дате у упитницима третираше су исте појаве. Добијени подаци тумачени су из угла сваке од четири интересне групе или из угла нпр. само директора и наставника (за питања уско везана за професионални развој наставника и сл.).

Све гимназије у Србији добиле су линк путем кога су испитаници приступали упитницима и одговарали на постављена питања. Добијени резултати међусобно су упоређивани како би се стекла јасна слика о образовној пракси у гимназијама и истакле евентуалне разлике у њеном сагледавању од стране појединачних интересних група.

Добијени подаци обрађени су у статистичком пакету SPSS. Приказ узорка по свим интересним групама приказан је у наредним графиконима.

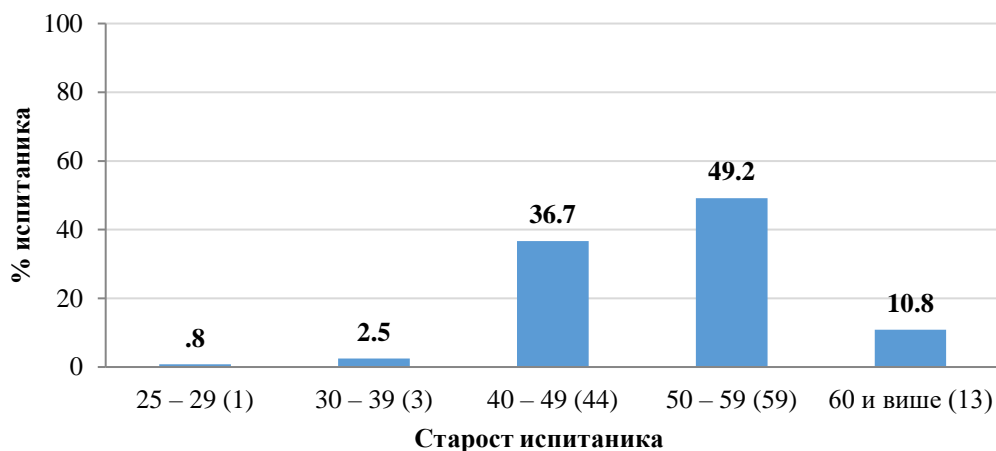
2.1. Директори гимназија

У истраживању било је анкетирано укупно 120 директора гимназија, где је од укупног броја испитаника 73,4% било женског пола а 26,6% мушког пола (Графикон 1). Број у загради поред ознаке пола у графикону односи се на укупан број испитаника мушког, односно женског пола.

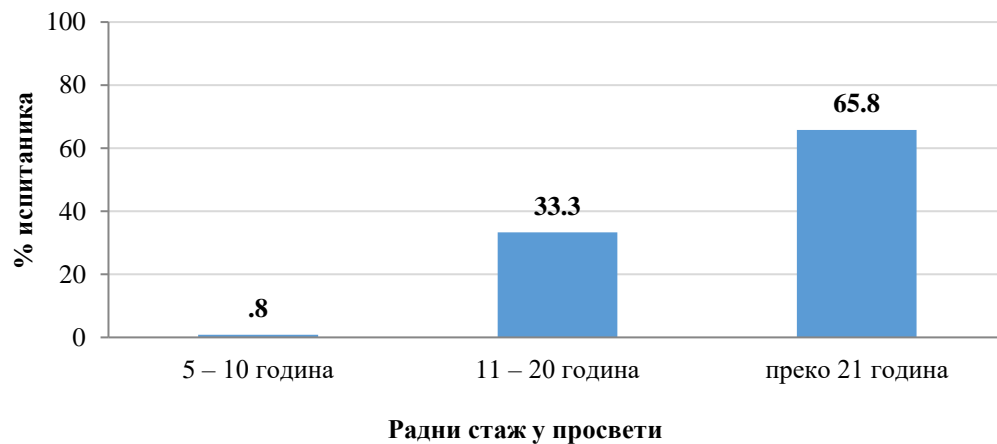
Графикон 1. Процент директора гимназија по полу

Највећи проценат испитаника био је у старосним групама од 50–59 година (49,2%) и од 40–49 година (36,7%). Мање бројне групе чинили су испитаници старости од 25–29 година (0,8%) и од 30–39 година (2,5%). Средње заступљена бројност испитаника била је у категорији старости преко 60 година (10,8%) (Графикон 2).

Графикон 2. Процент директора гимназија по категоријама старости

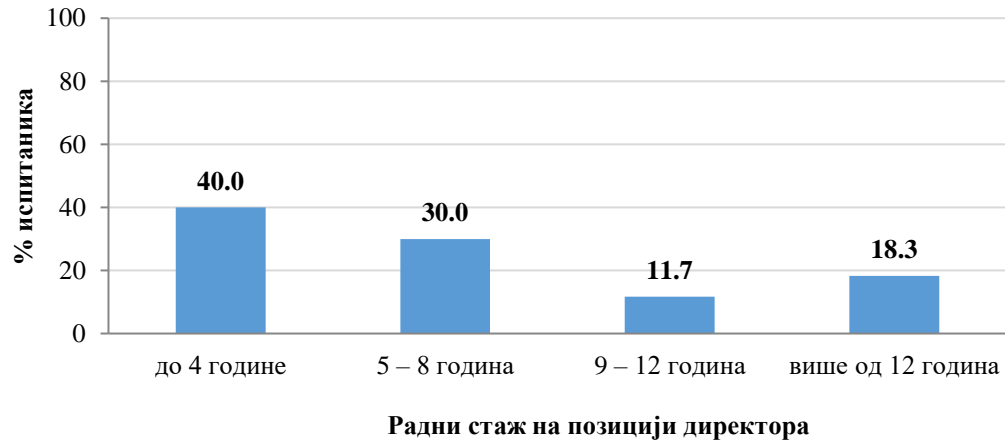
Циљна група испитаника директора подељена је у три категорије према дужини радног стажа. Преко 65% директора који су попунили упитник ради у школама преко 21. годину, трећину чине директори са радним стажом од 11 до 20 година, а само 0,8% чине испитаници са радним стажом до десет година (Графикон 3).

Графикон 3. Процент директора гимназија по годинама радног стажа у просвети

Када је реч о укупном радном стажу, директори гимназија су подељени у четири категорије. Највећи проценат испитаника по годинама радног стажа на позицији директора школе чине испитаници до четири године искуства (40%), затим од пет до осам година искуства око 30%

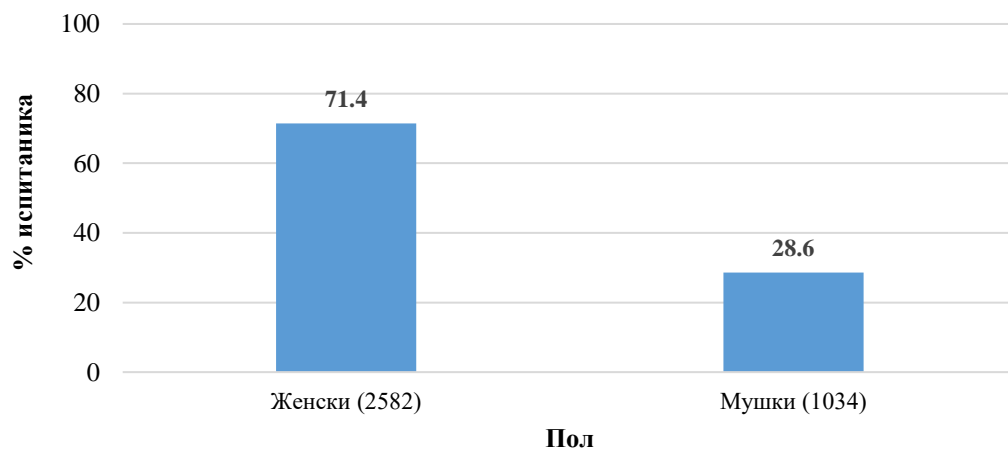
док у најмање две бројне групе спадају директори који имају радног стажа од 9 до 12 година (11,7%) и више од 12 година (18,3%). Подаци су приказани у Графикону 4.

Графикон 4. Процент директора гимназија по годинама радног стажа као директора школе

2.2. Наставници гимназија

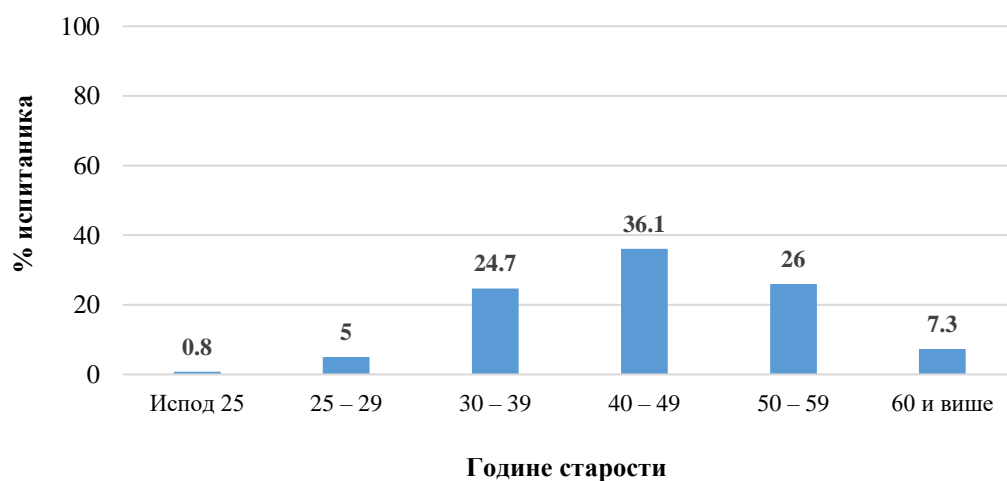
У истраживању је анкетирано укупно 3.616 наставника, где је од укупног броја испитаника 71,4% било женског пола а 28,6% мушког пола (Графикон 5).

Графикон 5. Процент наставника гимназија по полу

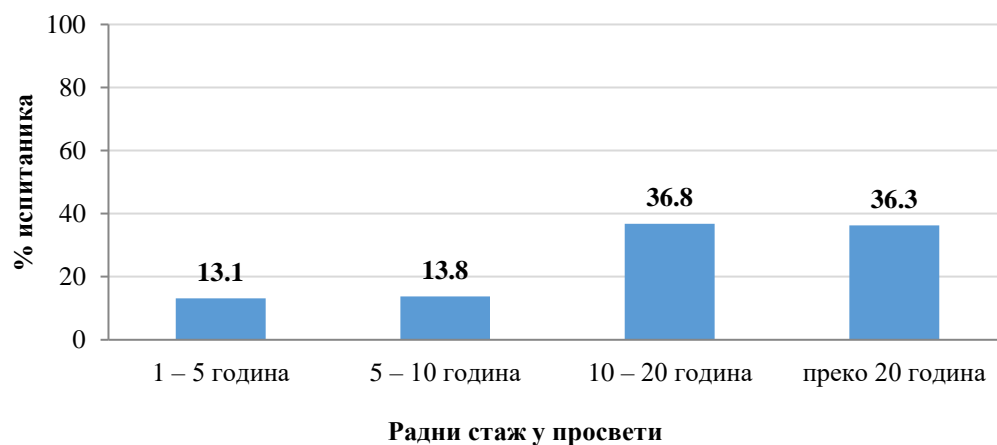
Оваква расподела наставника по полу није неочекивана с обзиром на то да је позната чињеница да у просвети ради више наставница него наставника. Број у загради поред ознаке пола је укупан број испитаника.

Сви испитаници били су подељени у шест старосних група (Графикон 2): испод 25 година (30 испитаника), од 25 до 29 година (181 испитаник), од 30 до 39 година (893 испитаника), од 40 до 49 година (1307 испитаника), од 50 до 59 година (940 испитаника) и преко 60 година старости (265 испитаника).

Графикон 6. Процент наставника гимназија по категоријама старости

Као што се може видети из претходног графикона, највећи број наставника је у животном добу од 30 до 59 година. Поред старости, издвојени су и испитаници по годинама радног стажа у просвети (Графикон 7).

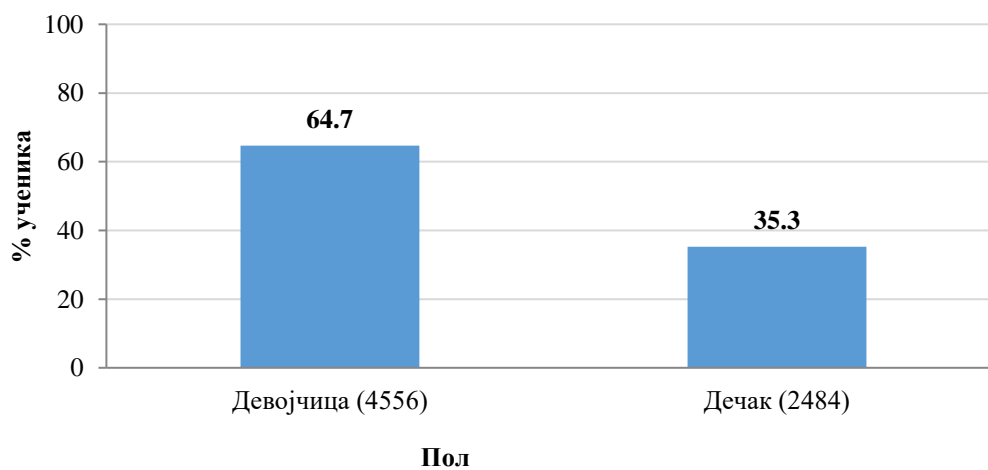

Графикон 7. Процент наставника гимназија по годинама радног стажа у просвети

Две трећине наставника гимназије ради у просвети дуже од 10 година, док трећина њих спада у категорије испод десет година радног стажа.

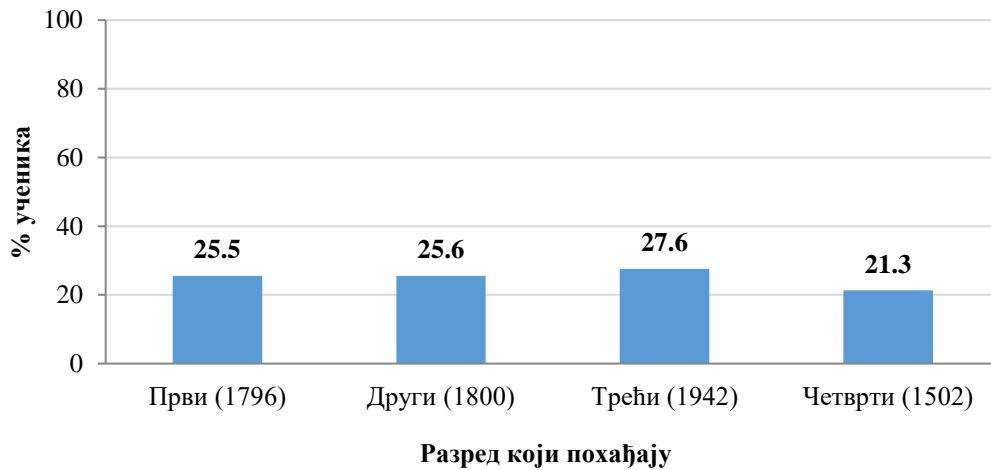
2.3. Ученици гимназија

Када је реч о ученицима, испитано је 7.040 гимназијалаца. Од укупног броја испитаника 64,7% било женског пола а 35,3% мушког пола (Графикон 8).

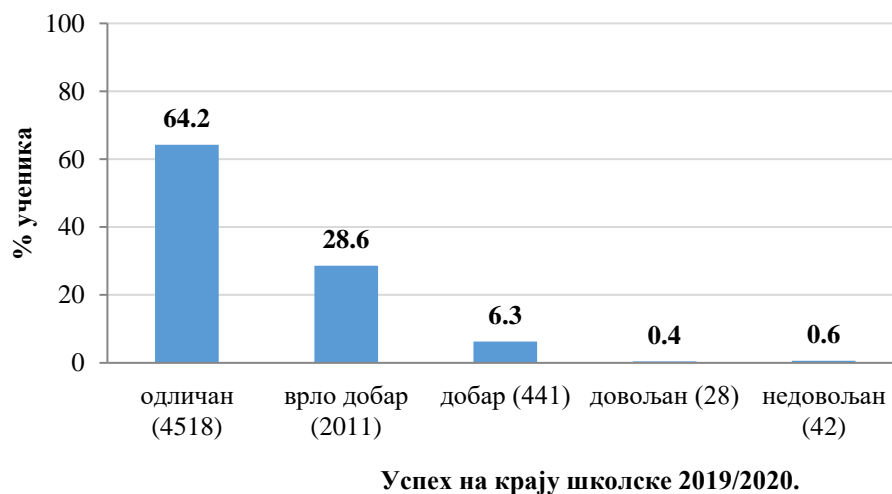
Графикон 8. Процент ученика гимназијалаца по полу

Сви ученици су имали уједначену бројност испитаника по разредима која је износила приближно 20% до 30% по сваком разреду (Графикон 9).

Графикон 9. Процент ученика гимназијалаца по разреду

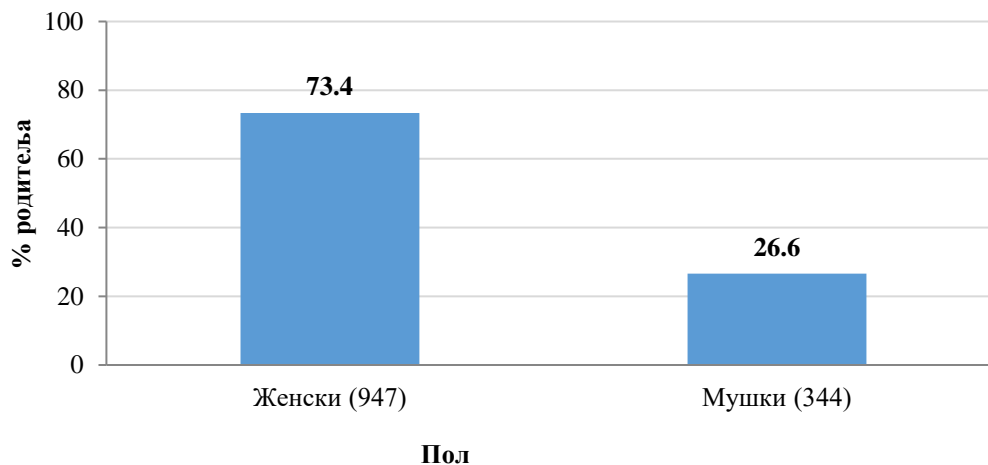
Од свих испитаних ученика, на крају школске 2019/2020. године, 64,2% је остварило одличан успех, 28,6% је имало врло добар успех, а само 6,3% разред је завршило са успехом добар. Мање од 0,6% испитаника ученика је имало довољан и недовољан успех на крају године (Графикон 10).

Графикон 10. Процент ученика гимназијалаца по успеху на крају школске 2019/20. године

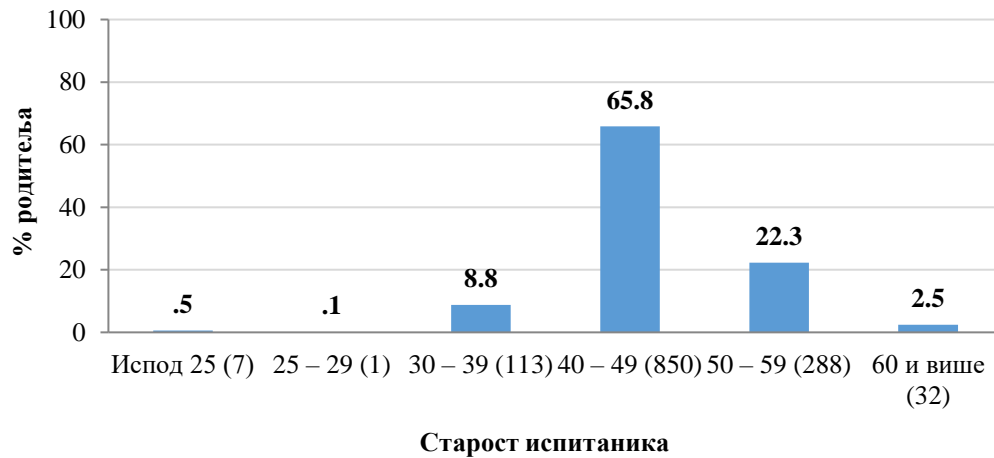
Родитељи / законски заступници ученика гимназијалаца

У истраживању су учествовали и родитељи / законски заступници гимназијалаца, укупно њих 1.291. Од тога 73,4% било је женског пола, а 26,6% мушког пола (Графикон 11).

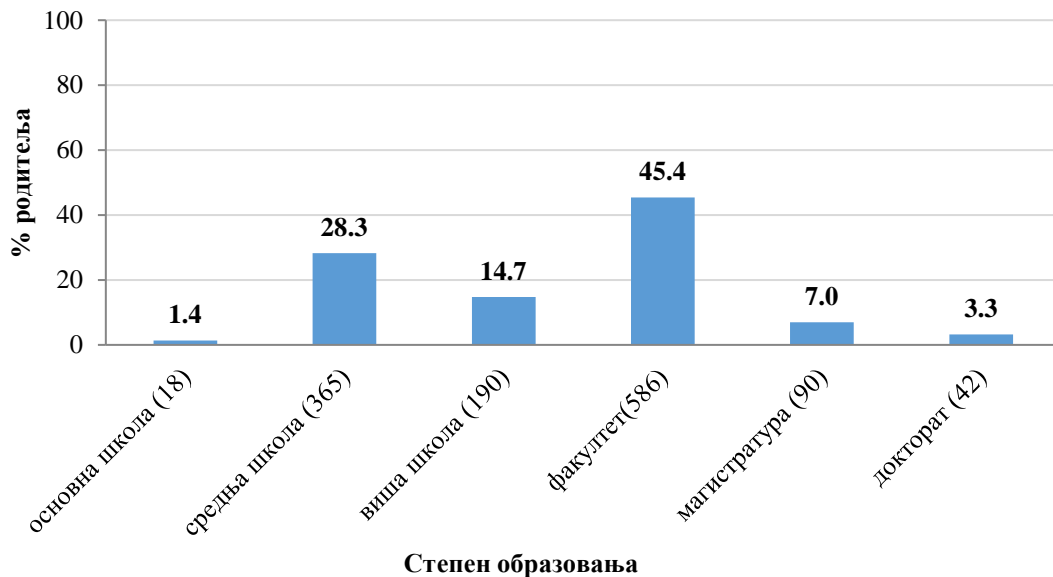
Графикон 11. Процент родитеља / законских заступника по полу

Од свих испитаника из категорије родитеља / законских заступника највећи проценат спада у групу старости од 40 до 49 година (65,8%), а затим у групу од 50 до 59 година (23,3%). Као мање заступљени су родитељи / законски заступници старости од 30 до 39 година (8,8 %), док испод 2,5% спадају категорије родитеља / законских заступника старости испод 29 и преко 60 година (Графикон 12).

Графикон 12. Процент родитеља / законских заступника по категоријама старости

Када сумирамо податке добијене од испитаника, закључујемо да је од укупног броја родитеља / законских заступника факултетски образовано 45,4%, завршену средњу школу чини нешто мање од трећине испитаника, а завршену вишу школу има њих око 15%. Само 7% је завршило магистратуру, док је око 3% у статусу доктора наука. Завршену основну школу има 1,4% родитеља / законских заступника (Графикон 13).

Графикон 13. Процент родитеља / законских заступника по степену образовања

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

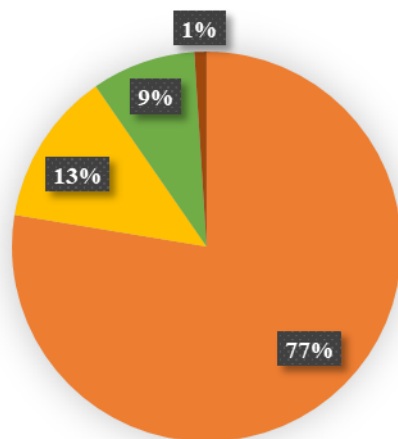
Испитаници из све четири интересне групе одговарали су на питања која се тичу **фактора који су отежавали рад за време наставе на даљину или му пак доприносили** и то у два периода – током пролећа 2020. године, када је први пут прекинута традиционална настава, и у првом полугодишту школске 2020/21. године. Поред тога, важно је истаћи да се сет изјава/тврдњи наведених у упитнику тицао **нивоа дигиталних капацитета гимназија за реализацију наставе на даљину** у тренутку спровођења истраживања (март/април 2021. године). У складу са наведеним, резултати истраживања структурирани су тако да се односе на процене испитаника и њихову упоредну анализу за сва три истраживана подручја.

С обзиром на то да је циљ овог истраживања процена квалитета процеса наставе и учења на даљину, одговорима ученика посвећена је посебна пажња спровођењем додатних анализа за овај узорак.

Ресурси ученика за рад од куће

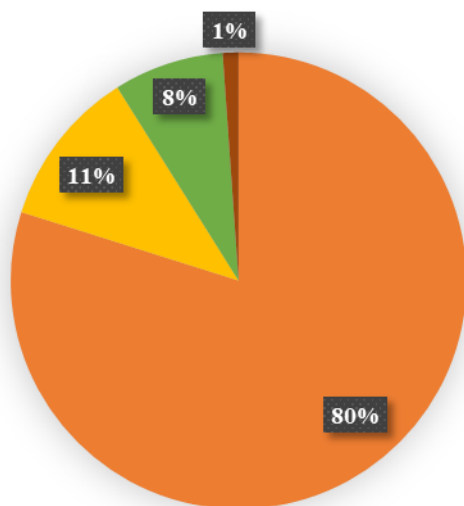
Када је реч о пролећу 2020. године и доступности дигиталних уређаја ученицима за учествовање у процесу учења на даљину, подаци указују да је **највећи број испитаних ученика имао увек на располагању уређај који им је потребан (77%)**. Било је ученика (13%) који су делили уређај са укућанима, али су га имали на располагању када год им је био потребан. Нешто мање од 10% ученика је имало уређај који је делило са другима у домаћинству и није могло да га користи увек када им је био неопходан. **Само 1% испитаних ученика није имао приступ дигиталним уређајима за обављање школских задатака.**

Ситуација са доступношћу дигиталних уређаја ученицима током јесени 2020. године (прво полугодиште школске 2020/21. године) за нијансу је боља од пролећне. Наиме, **за 3% се повећао број ученика који су увек имали на располагању уређај који им је био потребан за учење (80%)**. Са 13% на 11% смањено се проценат ученика који су делили уређај са укућанима, али су га имали на располагању када год им је био потребан. Такође, смањено се проценат оних који су имали уређај који су делили са другима у домаћинству и нису могли увек да га користе када им је неопходан. **Процент од 1% испитаних ученика који није имао приступ дигиталним уређајима за обављање школских задатака, остао је исти и на јесен 2020. године** (у првом полугодишту школске 2020/21. године).

- Имао/ла сам приступ дигиталном уређају који је прикладан за обављање школских задатака.
- У кући смо имали дигитални уређај који смо делили и који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака када је то било потребно.
- У кући смо имали дигитални уређај који смо делили и који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака, али он није увек био доступан.
- Нисам имао/ла приступ дигиталном уређају код куће који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака.

Графикон 14. Процент ученика гимназијалаца у зависности од доступности дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон) током пролећа 2020.

- Имао/ла сам приступ дигиталном уређају који је прикладан за обављање школских задатака.
- У кући смо имали дигитални уређај који смо делили и који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака када је то било потребно.
- У кући смо имали дигитални уређај који смо делили и који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака, али он није увек био доступан.
- Нисам имао/ла приступ дигиталном уређају код куће који сам могао/ла да користим за обављање школских задатака.

Графикон 15. Процент ученика у зависности од доступности дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон) током првог полугодишта 2020/21. школске године

3.1. Фактори који су отежали реализацију наставе на даљину

Када је реч о факторима које су интересне групе процениле као отежавајуће за ефикасну реализацију наставе на даљину у два периода: пролеће и јесен 2020. године, они су излистани и

приказани у наредној табели, за сваку од интересних група посебно. Све набројане отежавајуће околности (тврдње) испитаници су могли да означе или да их не означе. Процент испитаника који је уочио факторе који су отежали реализацију учења на даљину по сваком подзорку и за оба периода дат је у наредној табели.

Табела 1. Процент испитаника који су уочили одређену отежавајућу околност за реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године

Тврдње	Одговор испитаника							
	директори		наставници		ученици		родитељи	
	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.
	%	%	%	%	%	%	%	%
Ограничен приступ ученика дигиталним уређајима	40,0	35,0	45,3	36,1	18,4	16,7	24,9	16,9
Ограничен приступ ученика доброј интернет вези	65,8	55,0	63,9	59,7	41,7	37,1	44,6	39,3
Ниска дигитална компетенција ученика	10,8	7,5	21,4	16,1	8,2	7,6	8,5	6,0
Ниска дигитална компетенција чланова породице	30,0	33,3	16,1	15,5	5,5	4,2	12,3	8,9
Ниска дигитална компетенција наставника	15,8	5,8	19,0	10,6	19,2	14,5	20,4	13,2
Недостатак техничке подршке за наставнике	31,7	20,8	43,1	32,5	17,7	14,1	30,4	20,1
Недостатак техничке подршке за ученике	33,3	21,7	36,0	27,5	22,8	16,3	28,8	18,9
Недостатак времена наставника за израду материјала за образовање на даљину	33,3	24,2	41,2	35,4	22,6	25,5	31,2	25,7
Недостатак времена наставника за давање повратних информација ученицима	24,2	25,0	29,8	28,6	27,1	28,4	26,9	27,4

Тврдње	Одговор испитаника							
	директори		наставници		ученици		родитељи	
	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.
	%	%	%	%	%	%	%	%
Нејасне процедуре и смернице за реализацију образовања на даљину	34,2	19,2	41,0	29,4	39,3	33,3	41,8	32,5
Потешкоће у ангажовању ученика	55,8	62,5	53,2	54,7	28,1	27,8	30,4	26,0
Потешкоће у подршци породицама и/или старатељима да помогну ученицима при образовању на даљину	31,7	30,8	19,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Недостатак искуства наставника за реализацију наставе на даљину	59,2	23,3	43,4	18,5	46,3	25,1	41,1	22,7
Недостатак обуке наставника за реализацију наставе на даљину	36,7	19,2	29,2	17,5	31,6	19,6	30,1	18,8

Све четири интересне групе сложне су у перцепцији да највећу потешкоћу учену током учења на даљину у читавој 2020. години представља ограничен приступ ученика доброј интернет конекцији. Скоро половина испитаних наставника и директора сматра да су њихови ученици имали проблема и са ограниченим приступом дигиталним уређајима у том периоду, што је у нескладу са изјавама ученика и њихових родитеља / законских заступника о овом питању (само 1% ученика није имао приступ дигиталном уређају).

Недостатак искуства наставника за реализацију наставе на даљину отежавајућа је околност коју уочавају све четири интересне групе. Више од половине директора (55,8%) и наставника (53,2%) наводи и да су имали потешкоће при ангажовању ученика и да су оне у већој мери биле заступљене на јесен 2020, него на пролеће 2020. године. Током читаве 2020. године уочљив је недостатак времена наставника за давање повратних информација ученицима. Наставници доследно наводе и недостатак времена за израду материјала за образовање на даљину. Са друге

стране, мање од трећине родитеља сматра да су фактори у вези са недостатком времена наставника за израду материјала за образовање на даљину, недостатком времена наставника за давање повратних информација ученицима, потешкоћама у ангажовању ученика, подршком родитељима / законским заступницима, као и недостатком искуства наставника за реализацију наставе на даљину били отежавајући у оба периода процене.

Трећина наставника, ученика и родитеља сматра да су процедуре и смернице за реализацију наставе на даљину биле недовољно јасне.

Када се упореде два истраживана периода, један од најзанимљивијих и најоптимистичнијих налаза јесте да је нешто мање од половине наставника (43,4%) сматрало да има недостатак искуства у извођењу наставе на даљину током пролећа 2020. године, док је само 18% њих имало исти став на јесен 2020. године. Све циљне групе уочавају велики напредак код наставника за реализацију оваквог вида рада.

Додатна запажања о факторима који су отежали реализацију наставе на даљину

Испитаници су имали могућност и да напишу уколико имају нешто да додају у вези са факторима који су отежавали реализацију ефикасне наставе на даљину. Одговори су сумирани и приказани посебно за пролеће 2020, а посебно за јесен 2020. године (прво полугодиште 2020/21. школске године).

Веома мали број *директора* изнео је додатна запажања о факторима који су отежали реализацију наставе на даљину у посматраним периодима. Као отежавајуће околности на пролеће 2020. директори наводе ниске дигиталне компетенције старијих наставника и спорадичне немотивисане наставнике, док када је реч о јесени 2020. године они наводе да је код наставника проблем то што имају застарелу рачунарску опрему и ситуацију у кући где су исти дигитални уређаји потребни и њима за рад и њиховој деци за учествовање у настави на даљину.

Када је реч о отежавајућим околностима на пролеће 2020, *наставници* су као највеће ограничење навели да су сами морали да се сналазе за дигиталне уређаје и интернет конекцију, а неки од њих су тешко могли то себи да приуште. Коришћење више платформи је још један

отежавајући фактор, као и администрација коју је требало водити паралелно са наставом, припремом материјала и комуникацијом са ученицима. Такође, нису постојале јасне смернице за праћење и оцењивање ученика, а и тешко је било објективно оценити напредак у знању. Као један од разлога перципирају немогућност реалног сагледавања ангажовања ученика и тешкоће при њиховом мотивисању да се образовно активирају. Предуго седење за рачунаром, недостатак социјалних односа и недостатак традиционалног подучавања били су изазови са којима су се сусретали и тешко носили. Сматрају да су им обавезе у том периоду превазилазиле осмочасовно радно време, посебно код оних наставника који раде у више школа, а и психолошки фактори страха од болести нису били од помоћи. Током јесени 2020. године наставници су се сусретали са сличним изазовима као и на пролеће исте године, с тим што су после пола године ипак имали више искуства у реализацији наставе на даљину. Оно што најчешће пријављују као отежавајућу околност јесте недостатак времена, али и материјално-техничке услове који су остали исти као и на почетку наставе на даљину. Значајан број наставника је изјавио да у овом периоду није било потешкоћа, осим што је настава на даљину сама по себи компликована за извођење, ученици им често наводе да не могу да укључе микрофон, камеру, да им не ради интернет, неки злоупотребљавају епидемиолошку ситуацију, па се дешава да не извршавају своје обавезе. То доводи до проблема са оцењивањем и праћењем ученика. Такође, специфичности појединих предмета су такве да њихова природа није погодна за наставу на даљину.

У односу на број *ученика* у узорку, мало њих је изнело додатна запажања о факторима који су отежали реализацију наставе у посматраним периодима. Они који јесу наводе да на пролеће 2020. године није било проблема. Међутим, било је и ученика који су имали проблем са старом рачунарском опремом, преобимним градивом, домаћим задацима и недостатком времена. Велики број различитих платформи за наставу на даљину које су наставници користили истакли су као проблем. Слаба организованост наставника такође је уочена од стране ученика. Током јесени 2020. године није било отежавајућих околности, те ученици наводе да им је пријала онлајн настава. Ипак, било је и оних који сматрају да је било немогуће пратити наставу и извршавати све обавезе.

Родитељи / законски заступници гимназијалаца, осврћући се на период пролећа 2020. године, махом сматрају да није било већих проблема. Проблеми који су навођени тичу се

повећаног обима градива за учење, неукључивања наставника на школску платформу за онлајн учење, изостанак правовременог одговарања на питања ученика и сл. Неки су се осврнули и на чињеницу да наставници морају сами да се сналазе за рачунарску опрему и интернет, а када је реч о интернету неки од њих су наводили као проблем лош интернет код куће. При процени ситуације током јесени 2020. године, мишљења су подељена. Чини се, по неким одговорима, да нема замерки, да је све боље у односу на пролеће, да су се сви „уиграли“ и да нема већих потешкоћа. Они који су износили потешкоће навели су да тинејџерима није у потпуности био јасан систем рада оне недеље када су наставу похађали онлајн. По њиховим исказима, та недеља је била прилично опуштена, са спорадичним налезима за рад и учење, тада су ученици били пасивни, слабо су пратили наставу и мање учили. Навели су и да су, због неангажовања појединих наставника, били приморани да плаћају приватне часове. Њихов је утисак да неки наставници сјајно раде свој посао, док неки други уопште не комуницирају са децом сем када им шаљу задатке - тада нема појашњавања градива и деца све уче сама.

3.2. Фактори који су олакшали реализацију наставе на даљину

Све четири интересне групе изјасниле су се и о околностима које су допринеле реализацији наставе на даљину. Мишљења испитаника наведена су у наредној табели. (Табела садржи ћелије у којима се не налазе подаци. Разлог томе је чињеница да ученици и њихови родитељи / законски заступници нису одговарали на сва питања на која су одговарали директори и наставници.)

Табела 2. Процент испитаника који су уочили одређену околност која је позитивно утицала на реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године

Тврдње	Одговор испитаника							
	директори		наставници		ученици		родитељи	
	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.	Пролеће 2020.	Јесен 2020.
	%	%	%	%	%	%	%	%
Школа је имала искуства у коришћењу система за управљање учењем	24,2	35,0	25,3	54,8	27,8	52,4		
Школа је имала приступ добро организованим онлајн ресурсима	50,8	55,0	33,5	46,6	40,5	42,1	36,6	39,3
Школа је имала политику „Донеси свој уређај“	15,8	7,5	18,0	16,0	12,3	9,8	9,1	6,3
Наставници су учествовали у професионалним мрежама	32,5	33,3	23,4	30,0				
Наставници су учествовали у програмима професионалног развоја	53,3	5,8	40,3	44,1				
Наставници у школи међусобно су сарађивали око употребе дигиталних технологија и креирања ресурса	87,5	20,8	71,7	68,6	35,5	30,5	0,0	0,0
Школа је сарађивала са другим школама и организацијама	48,3	21,7	18,6	21,9	6,5	6,1	12,6	13,1
Школа је користила Селфи да процени начин примене дигиталних технологија	20,0	24,2	10,3	8,2				
Школа је имала дигитални сегмент Развојног плана установе	20,8	25,0	12,2	16,4				
Држава, округ пружа подршку или смернице	27,5	19,2	7,2	10,2		8,1	8,7	8,4
Школа је имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима/старатељима	78,3	62,5	41,5	44,0	29,3	25,6	51,9	46,1

На пролеће 2020. директори (87,5%) и наставници (71,7%) наводе као околности које су позитивно утицале на ефикасност наставе на даљину наставничку сарадњу око употребе дигиталних технологија. Отприлике половина ове две групе испитаника сматра да су наставници учествовали у програмима професионалног развоја што је допринело бољој реализацији наставе. Ученици (40,5%) и родитељи (36,6%) су мишљења да је школа је имала приступ добро организованим онлајн ресурсима и да је то умногоме помогло, са чиме се слаже и 50,8% директора. Такође, велики проценат директора (78,3%), наставника (41,5%) и родитеља (51,9%) слаже се да је школа имала добро организовану, редовну комуникацију са родитељима / законским заступницима ученика.

На јесен 2020. највећи број наставника (54,8%) и ученика (52,4%) сматрају да су олакшавајуће околности биле у томе да је школа имала искуства у коришћењу система за управљање учењем, али и да је школа имала приступ добро организованим онлајн ресурсима. Комуникација са родитељима / законским заступницима ученика је високо процењена као олакшавајући фактор, али у мањој мери него на пролеће 2020.

Када се упореде ова два периода, може се уочити да су процењене олакшавајуће околности оба пута врло сличне. Мора се напоменути да су тврдње: „Школа је користила Селфи да процени начин примене дигиталних технологија“, „Школа је имала дигитални сегмент Развојног плана установе“ и „Држава, округ пружа подршку или смернице“ уочене као оне које препознаје најмањи број испитаника из свих испитаних група. Оваква слика имплицира да школе нису користиле механизме који су им системски омогућени и који могу бити од помоћи на путу дигиталне трансформације.

Додатна запажања о факторима који су олакшали реализацију наставе на даљину

Веома мали број *директора* искористио је могућност да напише лична запажања о околностима које су доприносиле реализацији наставе на даљину. Неки од директора наводе да су наставници информатике одржали обуке другим наставницима које су биле усмерене на јачање њихових дигиталних компетенција. Само два директора известила су да је реализацији наставе на даљину током јесени 2020. године допринело обезбеђивање веб камера и брзог интернета у школи, као и довољан број рачунара за наставнике који немају услове за рад од куће.

Као факторе који су допринели реализацији наставе на даљину током пролећа 2020. године **наставници** су, у највећем броју случајева, наводили свој ентузијазам, своје ангажовање и коришћење сопствене опреме (рачунара, таблета, телефона, интернета). Сматрају да би се тешко реализовала било каква настава на даљину да они нису уложили своје људске и материјалне ресурсе. Неки од наставника су известили о јако доброј подршци управе школе и стручне службе - у појединим школама наставници су могли да позајме таблет или рачунар из школе, у неким школама наставници су међусобно добро сарађивали и пружали подршку једни другима. Међутим, већина њих износи да се проблеми којих је било на почетку наставе на даљину јављају и сада. **Наставници сматрају да је на њима целокупна настава на даљину и да од њиховог залагања и зависи њен квалитет.**

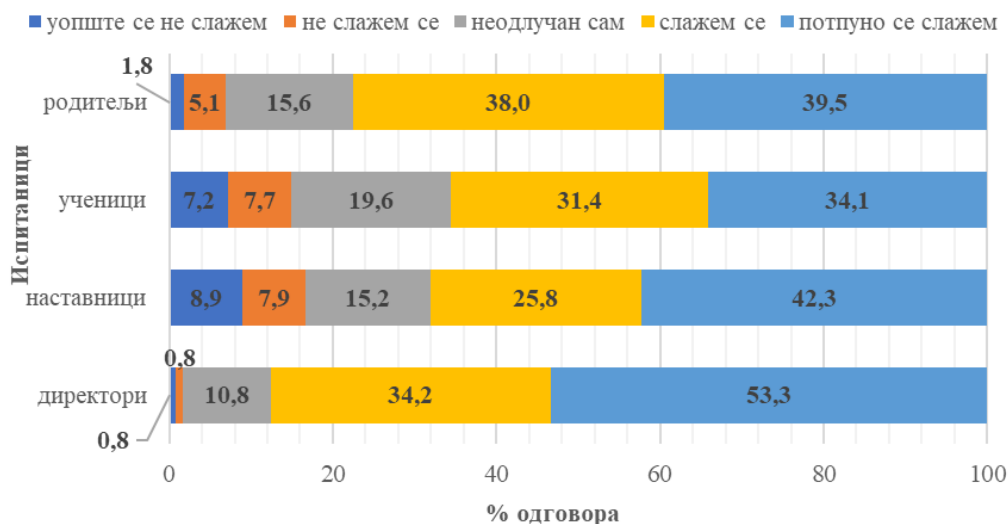
Када је реч о олакшавајућим околностима за рад од куће током 2020. године, већина **ученика** која је одговорила на ово питање рекла да им ништа није олакшало рад, да се не слажу ни са једним понуђеним одговором и да ништа није било добро организовано што се тиче онлајн наставе. С друге стране, одређени број ученика је похвалио организацију наставе од стране школе и наставника и констатовао да се школа добро прилагодила новонасталој ситуацији. Ученици путници (они који иначе свакодневно путују из својих места становања у место у ком похађају школу) су одлично искористили уштеђено слободно време и енергију, а они ученици који су дигитално писменији од наставника су имали разумевања за недовољну дигиталну обученост наставника.

Када је реч о околностима које су допринеле ефикасности наставе на даљину, мишљења **родитеља / законских заступника гимназијалаца** су подељена. Једни сматрају да их није било, да није било јасних смерница у погледу захтева према ученицима, да је организација била лоша и да је све лоше функционисало. Други се, пак, изјашњавају као веома задовољни, сматрајући да није било стреса за ученике и да се школа одлично снашла у новонасталој ситуацији. Чини се, из њихових одговора, да све зависи од наставника до наставника и да то није мишљење о школи и целокупној онлајн настави. Тамо где наставници нису пружали ученицима током онлајн недеље часове у реалном времену, већ су слали материјале, без икаквих објашњења и могућности дискусије и постављања питања, родитељи су били незадовољни. Разлог томе је и потреба да

плаћају приватне часове како би деца надокнадила пропуштено. Тамо где су се одржавали часови путем конференцијских алата, родитељи су били задовољнији.

3.3. Дигитална зрелост школе за организацију и реализацију наставе на даљину

Упитници су садржали сет изјава/тврдњи које се односе се на процену степена дигиталне зрелости школе за реализацију квалитетне наставе на даљину. Испитаници су били у позицији да изразе степен слагања са тим тврдњама користећи петостепену Ликертову скалу. Резултати процене по интересним групама приказани су у наредним графиконима. На појединим графиконима су приказани подаци који се односе на процену одређене тврдње од стране свих интересних група, док су на неким приказани подаци који се односе на процене само две интересне групе (остале групе нису процењивале наведене тврдње услед специфичности њихове природе).

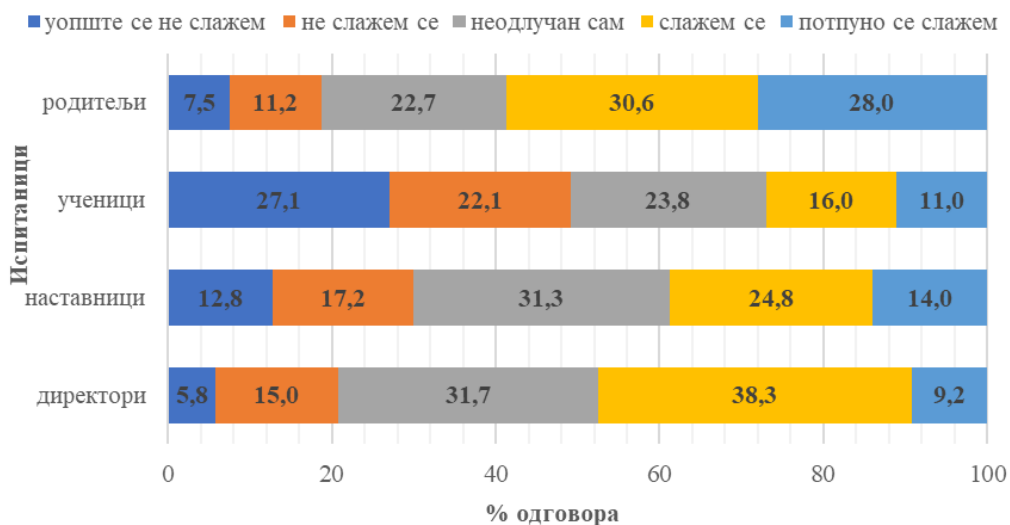

Графикон 16. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У школи постоји јединствен систем за управљање учењем у оквиру кога ученици могу да комуницирају са својим наставницима и проналазе задатке, активности, распоред и ресурсе“

Највећи проценат испитаника из све четири интересне групе у потпуности се слаже и слаже се са тим да у школи тренутно постоји јединствен систем за управљање учењем у оквиру кога ученици могу да комуницирају са својим наставницима и проналазе задатке, активности, распоред и ресурсе (Графикон 16). Дискрепанца која се уочава поредећи процену директора са

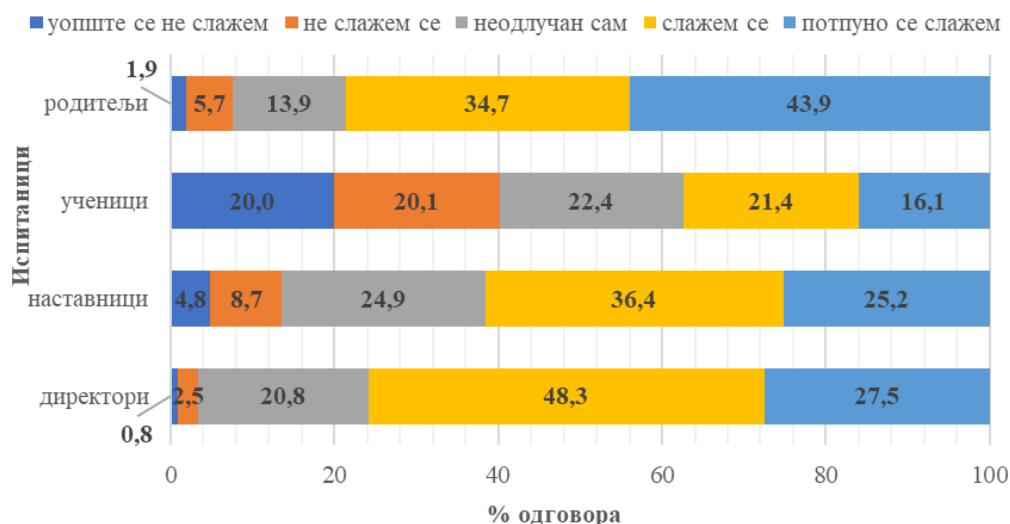
проценама наставника и ученика имплицира да су директори наложили коришћење једне платформе за онлајн учење, али да се у образовној пракси ипак користи више њих.

Увидом у наредни графикон може се уочити размимоилажење ставова ученика у односу на све остале интересне групе у погледу тога да у школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавање ометања. Наиме, скоро трећина ученика сматра да то *уопште није тачно*, док око 20% њих сматра да *није тачно*. Овај податак указује на изостанак осмишљених активности учења и образовне комуникације које се одвијају у оквиру школске платформе за онлајн учење, а чија је одлика асинхроност (могућност да сваки ученик учи и ради задатке у свом темпу, до предвиђеног рока који је дефинисао наставник). У асинхрону комуникацију не спадају образовне активности које се реализују путем конференцијских алата.

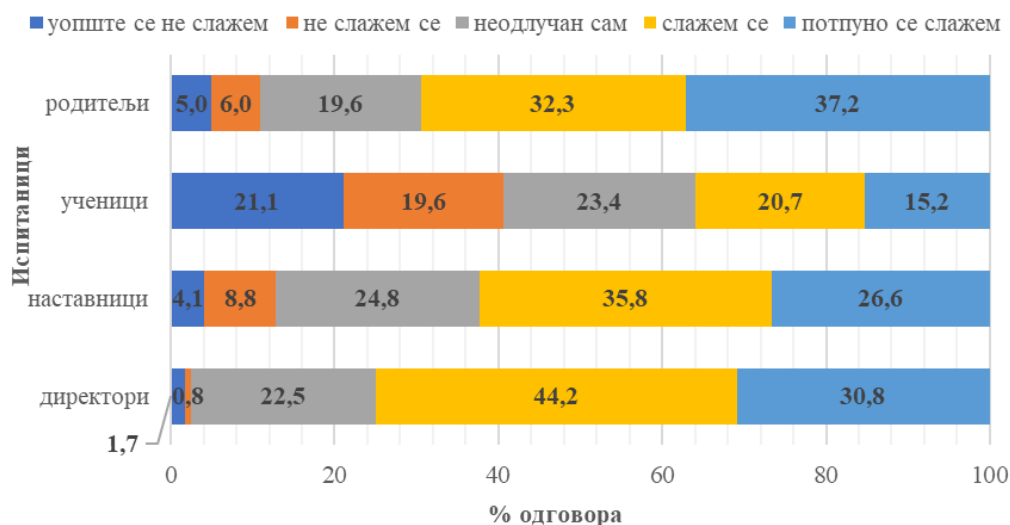
Графикон 17. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавање ометања“

Када је реч о учењу како да се користе технологије за тражење помоћи приликом тешкоћа у учењу, опет се уочава да ученици имају другачије мишљење у односу на своје родитеље / законске заступнике, наставнике и директоре школа (Графикон 18), који верују да таква образовна подршка постоји.

Графикон 18. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при учењу“

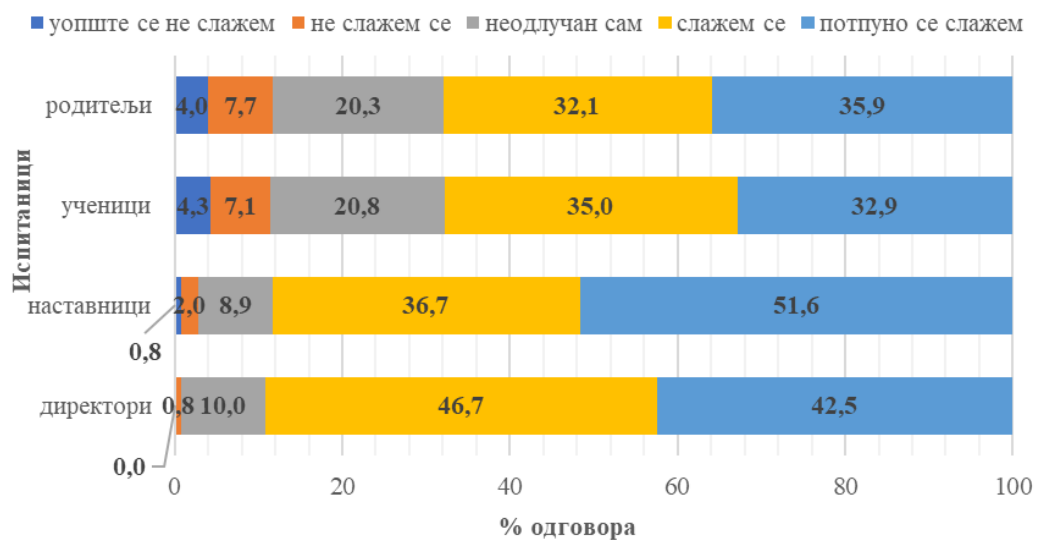
Око трећине ученика се у потпуности слаже или се слаже да у школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера/апликација које њихови наставници користе (Графикон 19).

Графикон 19. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера/апликација које њихови наставници користе“

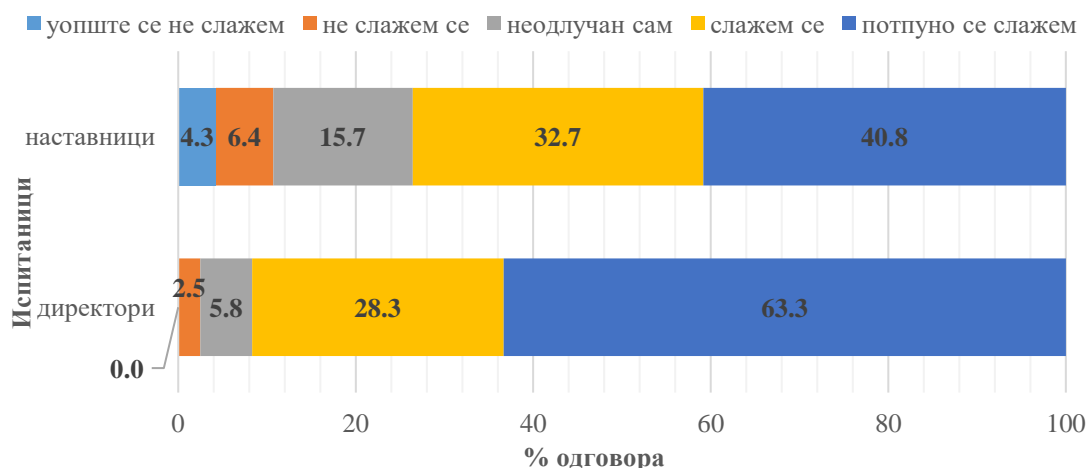
У већој мери ученици се не слажу са том тврдњом или су индиферентни. Као и у претходним графиконима, уочава се и овде да остале групе испитаника у већој мери сматрају да се такве вештине уче у школи.

Сви испитаници се у великој мери слажу да наставници пружају ученицима могућност да онлајн приступе наставним садржајима. Наравно, директори и наставници се у нешто већој мери *потпуно слажу* и *слажу* са тврдњом у односу на ученике и родитеље (Графикон 20). Оваква слика може да указује на недовољну употребну вредност образовних материјала који су доступни онлајн (да су преопширни или пак сувише штур).

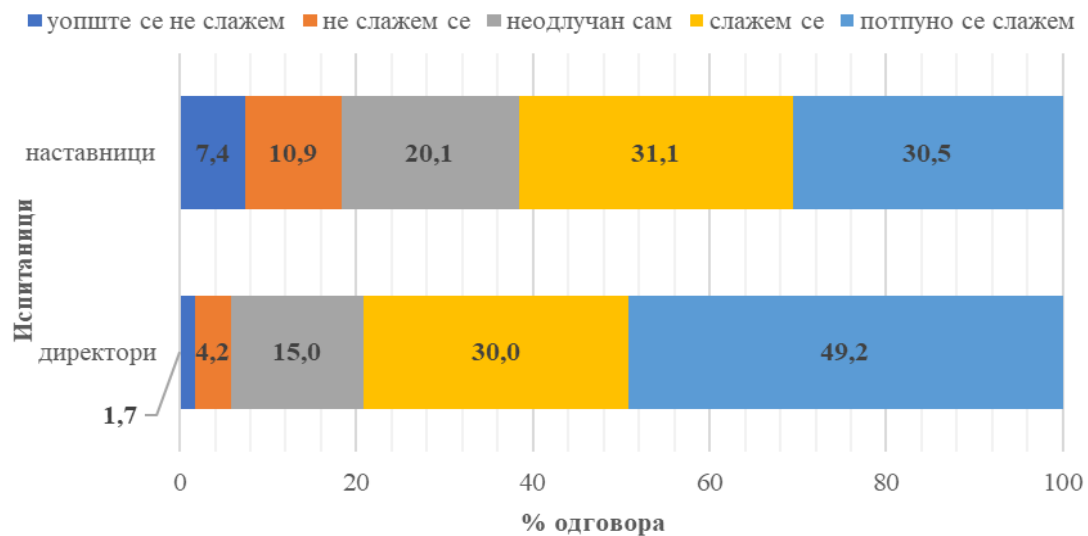
Графикон 20. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи наставници пружају ученицима могућност да новим наставним садржајима приступе онлајн како би школске часове користили за интерактивне активности“

Преко 90% директора се у *потпуности слаже* или *слаже* са тврдњом да су наставници подржавани и оснаживани да решавају основне техничке проблеме када користе дигиталне технологије. Са њима је сагласно преко 70% наставника (Графикон 21).

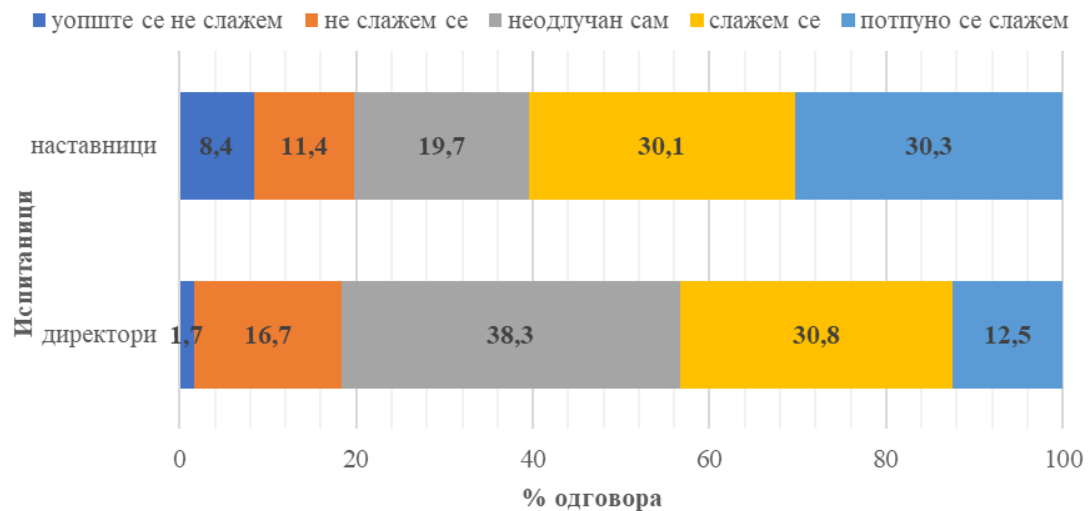
Графикон 21. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Подржавамо наставнике да уче како да реше основне техничке проблеме када користе дигиталне технологије“

Две трећине наставника и око 80% директора се слаже и се у потпуности слаже са тим да се у школама организују обуке за наставнике у вези са онлајн наставом, учењем на даљину, хибридном наставом и слично (Графикон 22).

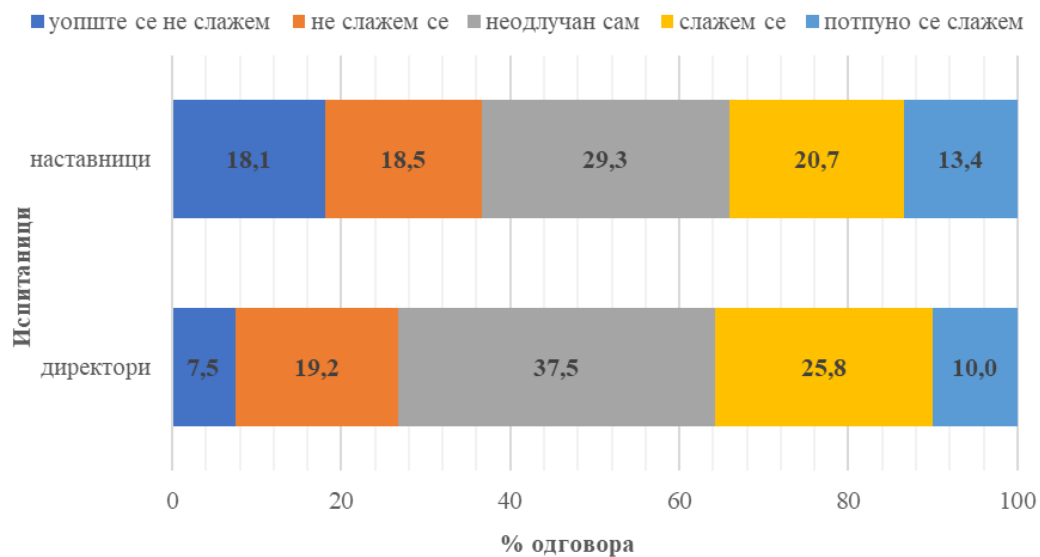

Графикон 22. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи организујемо обуку за наставнике о технологији која се користи за подршку настави и учењу на даљину (укључујући образовање на даљину, онлајн наставу, хибридную наставу)“

У наредном графикону се може уочити да 60% наставника сматра да наставници у школи сарађују на креирању репозиторијума дељених онлајн ресурса. Скоро 40% директора је неодлучно по том питању.

Графикон 23. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи наставници сарађују на креирању репозиторијума дељених онлајн ресурса“

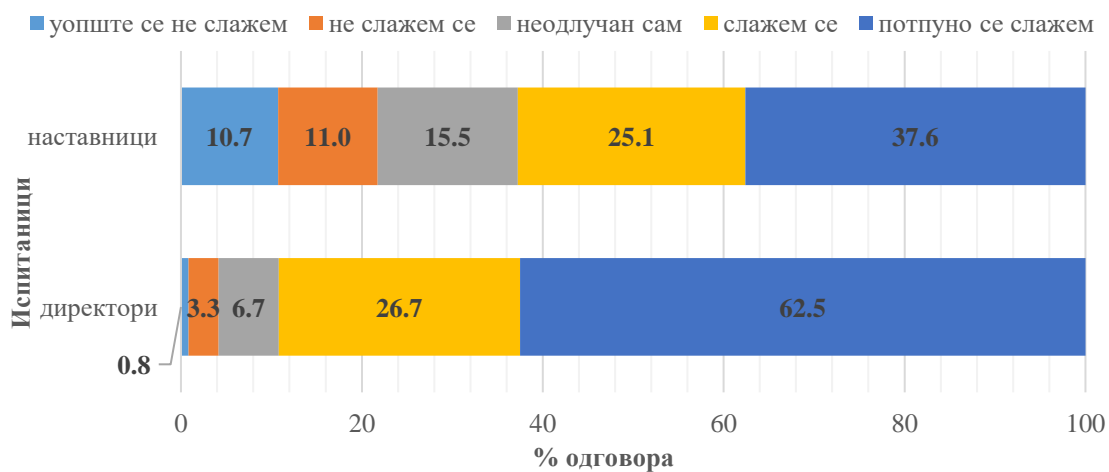

Графикон 24. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоји репозиторијум онлајн ресурса који наставници могу да користе, додају ресурсе, деле их и поново користе“

Из Графикона 24 може се уочити знатан број индиферентних одговора на тврдњу да у школи постоји репозиторијум онлајн ресурса. То указује на ситуацију да наставници и директори

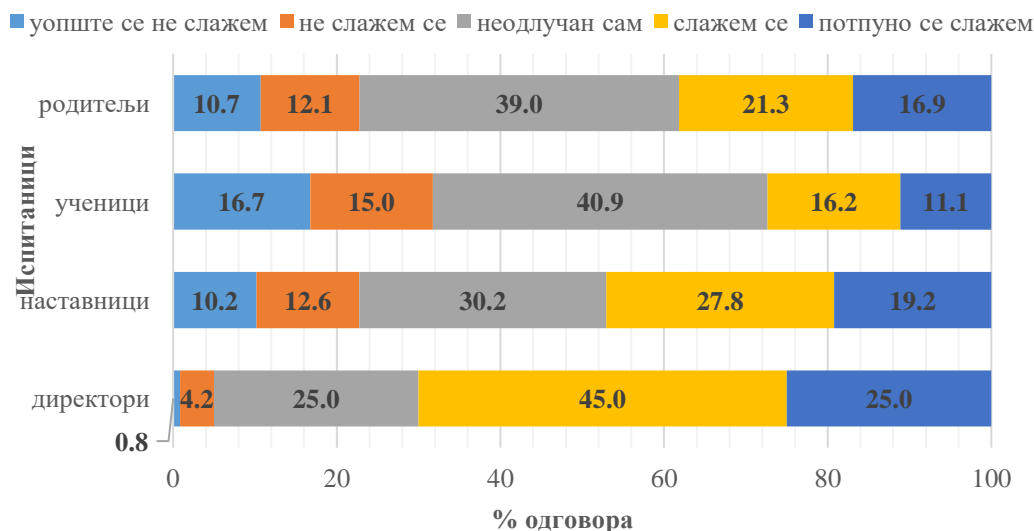
нису упознати са постојањем школске „банке дигиталних наставних ресурса“ које се могу користити при реализацији онлајн наставе. Охрабрује чињеница да је нешто више од трећине директора и наставника пријављује постојање, а самим тим и коришћење таквих репозиторијума.

Као што се може видети на наредном графикону, постоје размимоилажења у ставовима наставника и директора када су у питању расположиви дигитални уређаји и приступ интернету за потребе наставника. Скоро 90% директора пријављује *потпуно слагање* или *слагање* са овом тврдњом, док исто чини тек око 60% наставника.

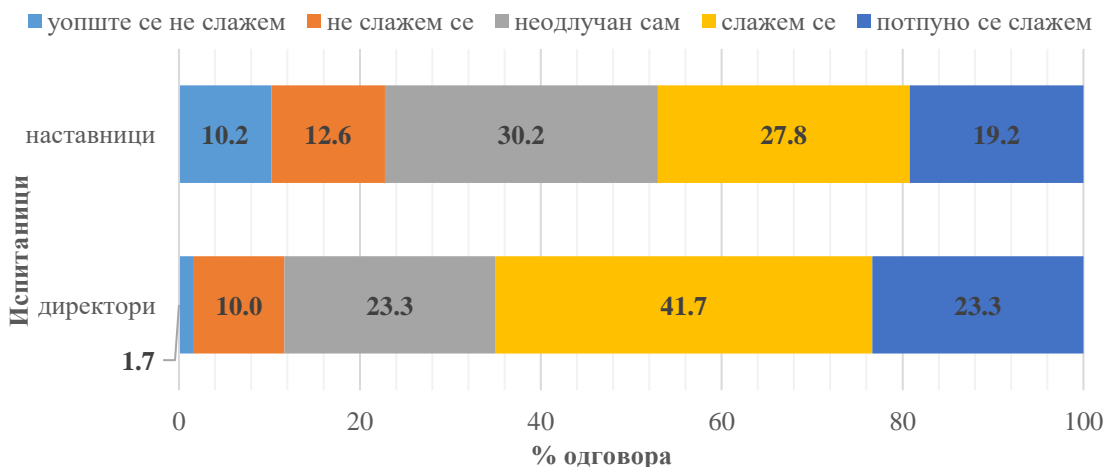
Графикон 25. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Наша школа обезбеђује инфраструктуру наставницима (дигиталне уређаје, интернет конекцију) коју наставници могу да користе када им је потребно“

Када је реч о томе да ли у школи постоје мере којима се препознају изазови који се могу јавити у случају образовања на даљину, а који се односе на потребе учења и социо-економски статус ученика, у Графикону 26 најупадљивије је то да велики проценат ученика, родитеља, али и наставника није у стању да процени ту тврдњу. Чак је и проценат неодлучних директора висок (25%).

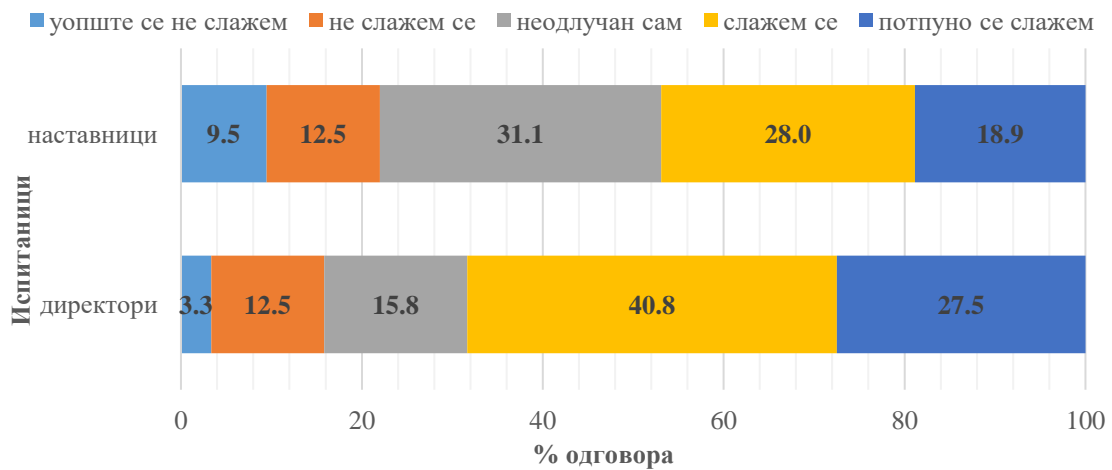
Графикон 26. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У школи постоје мере којима се препознају изазови који се могу јавити у случају образовања на даљину, које се односе на потребе учења и социо-економски статус ученика“

Наредни графикон приказује процене директора и наставника у вези са постојањем плана подршке наставницима у суочавању са изазовима који се јављају код образовања на даљину и односе се на потребе учења и социо-економски статус ученика. Две трећине директора се *слаже* и у *потпуности слаже* са наведеном тврдњом, док је то случај код мање од половине наставника. Треба напоменути да је трећина наставника и 23,3% директора без одговора на ову тврдњу, тј. не могу ни да се сложе, ни да се не сложе са њом.

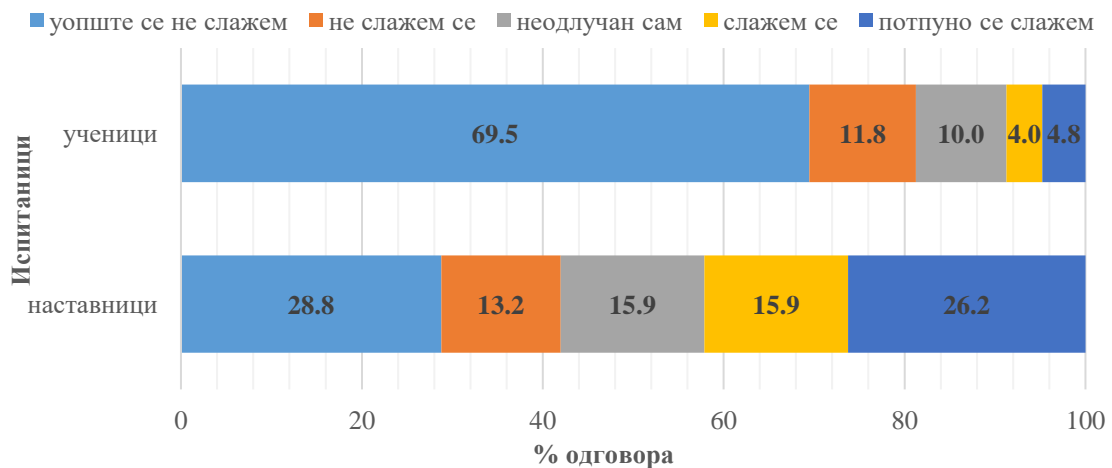

Графикон 27. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоји план за подршку наставницима у суочавању са изазовима који се јављају код образовања на даљину и односе се на потребе учења и социо-економски статус ученика“

Ако се погледа сарадња са другим школама или организацијама како би се подржала употреба дигиталних технологија, може се уочити да је око 70% испитаних директора задовољно сарадњом, док је то случај са око половином наставника. Више од 20% наставника се *не слаже* или *у потпуности не слаже* са наведеном тврдњом, док је око 30% њих неодлучно по овом питању.

Графикон 28. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „Наша школа сарађује са другим школама и/или организацијама како би подржала употребу дигиталних технологија“

Графикон 29. Процент испитаника у погледу слагања са тврдњом „У нашој школи постоје дигитални уређаји које могу носити кући када су ми неопходни“

Када је реч о уређајима који се могу носити кући како би се реализовала онлајн настава, одговарали су наставници и ученици. Наредни графикон указује на то да је боља ситуација код наставника него код ученика, јер око 70% ученика сматра да то у потпуности није било могуће. С друге стране од свих испитаних наставника око 40% њих се *сложило* и у *потпуности сложило* са наведеном тврдњом.

С обзиром на то да су ученици циљна група о чијем напредовању и учењу брину остале циљне групе из истраживања, спроведена је анализа варијансе како би се утврдила процена подршке коју добијају у зависности од разреда који похађају и успеха који су имали на крају школске 2019/20. године.

Наиме, када је реч о подршци коју пружају наставници и школа, ученици су на скали могли имати минимално 1, а максимално 35 поена. Просечна вредност процене подршке коју добијају приказане по ученицима је 20,3. Када је реч о полу, дечаци (20,90) су склонили да дају за нијансу више оцене подршци у односу на девојчице (20,43).

Уочено је да постоје статистички значајне разлике у погледу процене подршке коју добијају у односу на разред који ученици похађају.

Табела 3. Испитивање значајности разлика између ученика различитих разреда у вези са подршком коју школа пружа

Разред	Број ученика	Просечна вредност на подршци ученицима	F	p
први	1796	22,78	132,21	0,000
други	1800	20,65		
трећи	1942	19,69		
четврти	1502	19,09		

Из претходне табеле се може уочити да се ученици статистички значајно ($F=132,21$, $p=0,000$) разликују у погледу процене подршке коју добијају за наставу на даљину посматрајући разред који похађају. Наиме, млађи ученици процењују да добијају више подршке од старијих.

Табела 4. Испитивање значајности разлика између ученика различитог успеха у вези са подршком коју школа пружа

Успех	Број ученика	Просечна вредност на подршци ученицима	F	p
недовољан	42	23,31	19,332	0,000
довољан	28	23,96		
добар	441	22,44		
врло добар	2011	20,84		
одличан	4518	20,26		

Из претходне табеле се може уочити да се ученици статистички значајно разликују ($F=19,332$, $p=0,000$) у погледу процене подршке коју добијају за наставу на даљину посматрајући успех на крају школске године који остварују. Наиме, одлични и врло добри ученици се статистички значајно разликују по својим проценама подршке коју добијају у односу на све друге ученике. Разлог томе може бити и степен самопоуздања који одлични и врло добри ученици вероватно имају у већој мери од осталих ученика. Овде ипак треба бити пажљив у тумачењу података јер број ученика није равномеран по успеху, тј. недовољних и довољних ученика је значајно мање.

Искуства током наставе на даљину која су испитаници желели да поделе

На крају сваког од упитника, испитаници су имали могућност да поделе своја искуства о настави на даљину. Њихови одговори сажети су у наредном тексту.

Мали број *директора* поделио је своја искуства са наставом на даљину. Они који су то учинили сматрају да су прилично добро организовали рад школе у периоду од пролећа 2020. Комуникацију са родитељима перципирају као све бољу, констатују да су се ученици снашли у овом виду учења, али већина њих подвлачи да сви учесници образовног процеса једва чекају да се врате на редовну (традиционалну) наставу. Оно што је уочљиво међу њиховим одговорима јесте то да су гимназије међусобно сарађивале и размењивале искуства о настави на даљину. Директори сматрају да је потребно да се организује више акредитованих обука за коришћење

дигиталних технологија у настави и да се законом регулише настава на даљину. Директор Филолошке гимназије наводи пример добре праксе:

„Филолошка гимназија је током пролећа 2020. реализовала неколико пројеката током наставе на даљину и тако омогућила ученицима да користе средства модерне технологије у процесу учења и исказивању својих креативних потенцијала. Објављена је прва електронска књига *Живот по Осамнаестици (приче и причања из доба короне)*, *Зборник лингвистичких радова матураната*, изложба *Од ДаДе до ДаНас*, изложба фотографија *Мој поглед са прозора у доба короне*, снимљене су беседе матураната... Све се налази на сајту школе. Наша професорка је добила награду на конкурс „Магија је у рукама наставника“ за најбољу интеракцију са ђацима у категорији средњих школа.“

Велики број коментара *наставника* у вези са искуством у реализацији наставе на даљину се односио на то да је уз добру организацију и квалитетан кадар, могућа и квалитетна реализација наставе и процеса учења на даљину. Наставници сматрају да је потребно је да се обезбеде основни предуслови за реализацију онлајн наставе – дигитални уређаји, интернет конекција и да није у реду очекивати од наставника да све то финансирају. Такође, мишљења су да је хибридни модел наставе најнеповољнији облик наставе, јер се губи континуитет и рутина. Боље је и само држати онлајн настава, али да се одржавају часови у реалном времену путем конференцијских алата. Када је реч о захтевима ресорног Министарства, сматрају да се од њих очекује превише администрације и извештавања. Констатују и да је са ученицима понекад проблематично радити на овакав начин, да им је остављена велика слобода због које су школу схватили потпуно неозбиљно. Уместо редовне школе, радили су све друго, а са матурантима је било готово немогуће радити, јер је већина њих била посвећена приватним часовима и плаћеним припремама за факултет. Пошто је ученицима остављена могућност да бирају начин рада, направљена је неправична селекција. Они који су злоупотребили ситуацију, прошли су много боље. Дакле, без чврстих и јасних правила немогуће је успешно радити, констатују наставници. Наводе и да је потребно обезбедити алате за објективно оцењивање ученика.

Ученици су махом изјављивали да желе да се врате у школе - највећи број њих због дружења, пријатељстава, успомена, екскурзија. Било је и оних који сматрају да треба да се врате у школе јер током онлајн наставе не добијају никакво знање - сами уче и не постоје јасни критеријуми оцењивања. Дobar део ученика је презадовољан наставом на даљину, како онлајн,

тако и хибридном. Хвале своје наставнике и начин на који се знање стиче, као и то какве им материјале припремају. С друге стране, не тако мали број њих је мишљења да је и онлајн и хибридна настава јако лоша, наставници не поштују време у које треба да шаљу материјале, превише је градива које се гомила, а онда их одједном испитују. Констатују да није продуктиван рад када се наставници не укључују онлајн већ само шаљу материјале.

Мишљења *родитеља* су, као и код ученика, веома поларизована. С једне стране су они који сматрају да је све сјајно организовано, да све функционише и да су им деца задовољна наставом на даљину. С друге стране су они који сматрају да је овакав вид рада био веома неорганизован, да деца нису имала подршку у учењу, да су обе школске године пропале, да су деца нестимулисана за рад. Такође, кривце не виде само у наставницима, већ у целокупној организацији рада на даљину.

4. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

4.1. ЗАКЉУЧЦИ

У условима пандемије вируса Ковид 19, од краја марта 2020. године до тренутка писања овог извештаја, настава и учење у гимназијама у Републици Србији одвијали су се путем учења на даљину, у форми онлајн и/или хибридног модела наставе. Како би квалитет образовног процеса, те образовно искуство ученика били сагледани из угла свих актера директно укључених у образовни процес (директора, наставника, ученика и њихових родитеља / законских заступника) Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања је у марту и априлу 2021. године, на захтев Министарства просвете, науке и технолошког развоја, спровео емпиријско истраживање. Сврха овог истраживања јесте добијање релевантних података о факторима који су отежавали реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године, затим о факторима који су доприносили њеном квалитету и ефикасности у истом периоду, као и о дигиталном капацитету гимназија за реализацију оваквог вида формалног процеса образовања у тренутку спровођења истраживања. На основу анализе добијених података креиране су препоруке за дефинисање мера образовне политике засноване на објективним и мерљивим показатељима, чија ће доследна примена водити ка унапређењу образовне праксе и омогућити праћење њене ефикасности и квалитета.

У овом истраживању учествовало је 12.067 особа. Узорак су чиниле четири интересне групе: директори гимназија (120 испитаника), наставници гимназија (3.616 испитаника), ученици гимназија (7.040 испитаника) и родитељи / законски заступници гимназијалаца (1.291 испитаник). Питања/изјаве наведени у упитницима утемељени су у сегменту за учење на даљину *Селфи инструмента за самовредновање дигиталне зрелости образовне установе*. Овај инструмент пилотиран је у образовном систему Републике Србије 2017. године, а широко се примењује од 2019. године. На основу образовног искуства и праксе у гимназијама током пролећа и јесени 2020. године, све интересне групе изјашњавале су се о истим појавама, формулисаним у складу са степеном инволвираности конкретне интересне групе.

Сви испитаници су се изјашњавали о **факторима који су отежавали** реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године.

Као проблемску ситуацију испитаници наводе да су сами наставници морали да се сналазе за дигиталне уређаје и интернет конекцију, те да су неки од њих тешко то могли то себи да приуште.

Као највећи проблем, све интересне групе навеле су ограничен приступ ученика и наставника доброј интернет конекцији. Наставници су пријавили и да ученици нису имали приступ дигиталним уређајима неопходним за праћење наставе, али су ученици то демантовали у својим изјавама (само 1% ученика известио је да немају приступ дигиталном уређају за учествовање у настави на даљину). Наставници и директори истичу као један од проблема који није решен ни на јесен 2020. немогућност реалног сагледавања степена ангажовања ученика и поспешивања мотивације да се активирају, као и непостојање јасних смерница за праћење и оцењивање ученика. Наводе да је било тешко објективно оценити напредак ученика у знању. С обзиром на то да се у школама онлајн настава изједначава са часовима који се одржавају у реалном времену и доминантно се реализује путем конференцијских алата који захтевају висок квалитет интернет конекције, не чуди извештавање интересних група о проблемима узрокованим управо квалитетом интернет везе и потребом за доступношћу дигиталних уређаја у тачно одређено време. Када би се у оквиру школске платформе за онлајн учење спроводила пуна онлајн настава, чија је природа асинхрона, а комуникација претежно писана, смањила би се потреба за брзим интернет протоком и непрестаном доступношћу дигиталних уређаја. На тај начин ученици би били ангажовани, могли би да управљају својим временом и развијају саморегулацију у учењу, док би наставници могли да прате њихов рад и пружају правовремену повратну информацију. Смернице за организацију онлајн и хибридне наставе дате су у документу „Онлајн и хибридна настава – дугорочна стремљења и краткорочне смернице“ који је објавио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (доступан је бесплатно на веб-сајту Завода www.ceo.edu.rs).

Све интересне групе навеле су да наставници нису имали довољно искуства за спровођење наставе на даљину током пролећа 2020. године. Директори су наводили и низак ниво дигиталне компетенције старијих наставника као проблем током истог периода. Већ на јесен 2020. године све групе испитаника извештавају о значајном напретку наставника у овој сфери. Оваква ситуација резултат је препорука које Министарство просвете, науке и технолошког развоја упутило школама у коме је стајало да наставници треба да реализују часове посредством

конференцијских алата и остваре непосредни контакт са ученицима. С обзиром на то да су синхрони сусрети наставника и ученика најближи образовном искуству у традиционалном режиму рада школе, јасан је узрок повећања ефикасности наставе на даљину. Као негативне ефекте оваквог режима рада, ученици и родитељи пријављују дуготрајно седење испред екрана дигиталног уређаја, преобимно градиво, домаће задатке и недостатак времена. Ученици су перципирали да је коришћење више платформи за онлајн учење представљало још један отежавајући фактор.

Као **околности које су олакшале** реализацију наставе на даљину током пролећа и јесени 2020. године, испитаници су наводили сарадњу наставника по питању употребе дигиталних технологија, као и то што су наставници учествовали у програмима професионалног развоја. Поред тога, испитаници су мишљења да су школе имале приступ добро организованим онлајн ресурсима и да је то умногоме помогло, као и да су школе имале добро организовану, редовну комуникацију са родитељима / законским заступницима ученика.

Уколико се говори о олакшавајућим околностима, тј. о факторима који доприносе настави на даљину које су испитаници наводили, уочено је да настава на даљину умногоме зависи од самих наставника, њиховог ангажовања и агилности. Одржаване су спорадичне обуке наставника у вези са дигиталним компетенцијама, у пар школа је обезбеђена рачунарска опрема и интернет од стране школе наставницима којима је била неопходна. Неки од наставника су имали јако добру подршку управе школе и стручне службе. Мишљења ученика и родитеља о олакшавајућим околностима су поларизована. Једни сматрају да је све сјајно, док други све критикују. Такви налази воде до закључка да је заиста исход наставе на даљину умногоме подложен личном искуству са сваким појединачним наставником. Тамо где има часова у реалном времену, путем конференцијских алата, деца и родитељи су задовољни, док тамо где изостаје тај вид наставе, појављује се незадовољство и лошији резултати учења. Према налазима, потребно је да држава или округ дају школама јасније смернице за рад и наставу на даљину. По мишљењу свих испитаника, школе су дале све од себе да ученицима пруже адекватну подршку за приступ и коришћење дигиталних наставних садржаја. Свакако су ученици у највећој мери били за то да се врате у клупе што због ефикаснијег процеса учења, што због социјалног аспекта школе који им недостаје.

Када је реч о **процени дигиталне зрелости** школа за организацију и реализацију наставе на даљину, најочљивије размимоилажење ученика у односу на све остале испитанике је у погледу тога да у школи ученици уче како да управљају својим временом користећи дигиталне технологије попут заједничких календара или алата за планирање како би поставили распоред рада, одмора и избегавања ометања; потом у томе да се у школи учи како да се користе технологије за тражење помоћи приликом тешкоћа у учењу и да у школи ученици уче како да користе технологије за тражење помоћи када имају потешкоће при коришћењу софтвера/апликација које њихови наставници користе. Наиме, ученици у мањој мери сматрају да такву врсту учења добијају у оквиру школе. С обзиром на то да је мање од половине директора изјавило да има репозиторијум онлајн ресурса који наставници могу да користе, додају ресурсе, деле их и поново користе, требало би подстаћи школе да континуирано и систематично развијају ове ресурсе. Ученици нису могли да позајме дигиталне уређаје из школа, док су неки наставници у првом полугодишту ове школске године имали и искористили ту могућност.

Један од интересантних налаза је и тај да млађи ученици процењују да добијају више подршке од старијих, као и да се одлични и врло добри ученици статистички значајно разликују по својим проценама подршке коју добијају у односу на све друге ученике. Наиме, они процењују да добијају мање подршке од осталих ученика. Разлог томе може бити и степен самопоуздања који одлични и врло добри ученици вероватно имају у већој мери од осталих ученика и њихове процене да им подршка не треба.

4.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

На основу резултата истраживања формулисане су најважније препоруке за организацију наставе на даљину и будућу интеграцију хибридног модела наставе и учења у школску праксу:

- **Обезбедити дигиталне ресурсе (уређаје и интернет конекцију) за рад наставника током реализације наставе на даљину, али и ученицима којима је то неопходно.**

Наставници извештавају о могућностима да из школе позајме опрему која им је потребна за рад током наставе на даљину. С обзиром на то да само 1% ученика нема услове за учешће у оваквом виду наставе, шира друштвена акција која би укључила ИТ индустрију, мобилне оператере и друге актере могла би да резултира

успостављањем дигиталних библиотека у гимназијама и тиме обезбеди потпуни обухват ученика наставом на даљину.

- **Обавезати школе да користе само једну платформу за учење на нивоу школе.**

Иако ово већ постоји као мера наведена у упутству за организацију наставе на даљину које је МПНТР доставило школама, још увек постоје случајеви коришћења више платформи за учење, чиме се отежава реализација и праћење ефеката наставе на даљину.

- **Припремити системске мере (масовне обуке) којима би се оснажили наставници за спровођење и праћење онлајн наставе у оквиру школске платформе за онлајн учење.**

Начини ангажовања ученика у процесу наставе на даљину процењени су као изазов са којим се сусрећу сви наставници и за који им је потребна хитна и снажна подршка. Школска платформа за онлајн учење јесте специјализовани софтвер за управљање учењем који садржи механизме за праћење ангажмана ученика и процену њихове успешности у учењу. Овладавање функционалностима школске платформе донеће преко потребно утемељење за ваљано осмишљавање активности учења и писане образовне комуникације, те правовремено пружање повратне информације ученицима, формативно и доследно сумативно оцењивање.

- **Осигурати да, током хибридне наставе, у оквиру школске платформе за онлајн учење ученици који нису тренутно у школи буду образовно ангажовани.**

Кроз интеракцију са пажљиво припремљеним наставним материјалима, учешћем у добро осмишљеним активностима учења и кроз писану образовну комуникацију обезбедити да ученици који нису у школи не губе од наставе, већ активно конструишу знања у онлајн простору.

- **Подстаћи школе да користе системске мере попут Селфи инструмента како би процениле ниво тренутне дигиталне зрелости, дефинисале дигитални сегмент Развојног плана установе и креирале средњорочни акциони план за спровођење дигиталне трансформације.**

Истраживање је показало да школе не користе расположиве системске инструменте ни препоруке Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за унапређивање образовања и васпитања и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у мери која би допринела унапређењу нивоа њихове дигиталне зрелости, пре свега за ефикасну реализацију квалитетне наставе на даљину.

- **Системски подстицати сарадњу наставника и хоризонтално учење.**

Сарадња наставника у оквиру једне школе, али и између више школа показала се као фактор који доприноси реализацији онлајн наставе. Сарадња наставника подстиче све учеснике у образовном процесу да боље раде и остварују жељене резултате.

**ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА**

Др Бранислав Ранђеловић

в.д. Директора